

ЩОДО ЗМІСТУ СУДОВОГО АКТУ ГОСПОДАРСЬКОГО СУДУ

Найфлейш В. Д. – помічник судді господарського суду Одеської області

Господарські суди здійснюють правосуддя шляхом прийняття обов'язкових до виконання на усій території України рішень, ухвал, постанов. Рішення і постанови господарських судів приймаються іменем України.

Це відомі положення, які закріплені також і в інших видах судочинства (кримінальному, цивільному та адміністративному). При цьому господарський процес суттєво відрізняється від інших видів судочинства колом суб'єктів, оперативністю розгляду справ та самою суттю судочинства. У зв'язку з цим, на думку автора, положення щодо змісту судового акта доречно вдосконалити, пристосувавши до реалій сьогодення господарського судочинства.

Саме розв'язання проблеми доречності викладення всіх складових судового акта в кожному такому акті і є завданням автора.

На жаль, порушене питання не висвітлюється іншими дослідниками та підняте вперше. Але окремі питання щодо змісту рішення аналізувалися в роботах О. Ф. Клейнмана, М. Г. Авдюкова, М. А. Гурвича, Н. Б. Зейдера.

Відповідно до ст. 4⁵ Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК України) для судового рішення встановлена письмова форма. Рішення без письмової форми вважається не ухваленим. Усне вирішення спору між сторонами, навіть якщо воно виходить від суду, не породжує будь-яких юридичних наслідків. Судове рішення повинно являти собою окремий процесуальний документ. Рішення будь-якого суду України ухвалюється іменем держави. Ця формула підкреслює значення судового рішення, додає йому особливий авторитет і значимість. Зміст рішення втілюється в процесуальній формі, яка відображає спосіб і мову його викладення, порядок і послідовність окремих його частин та кожної частини окремо.

Рішення викладається у письмовій формі та підписується всіма суддями, які брали участь у засіданні (ст. 82).

В юридичній літературі по-різному визначали кількість і назву складових частин рішення. Так, О. Ф. Клейнман, характеризуючи зміст судового

рішення, вважав, що воно повинно складатися з 3 частин: описової, мотивувальної та резолютивної [1]. Але С. Н. Абрамов, М. Г. Авдюков, М. О. Гурвич стверджували, що, крім цих трьох, є ще одна частина судового рішення – вступна [2; 3; 4].

Але при цьому всі вказані дослідники вкладали у зміст судового акта одні і ті самі складові, однак О. Ф. Клейнман об'єднував складові вступної та описової частин в одну – описову. Тому не можна вважати ці точки зору суттєво відмінними.

Вступна частина повинна містити в собі відомості про час і місце ухвалення судового рішення, найменування суду, що ухвалив рішення, прізвище та ініціали судді (при колегіальному розгляді справи – суддів) та секретаря судового засідання, імена (найменування) сторін та інших осіб, які брали участь у справі, предмет позовних вимог.

Дотримання зазначеного змісту вступної частини судового рішення має суттєве значення. Наприклад, точна вказівка часу ухвалення рішення необхідна для визначення моменту набрання рішенням суду законної сили.

Описову частину рішення деякі процесуалісти називають історичною його частиною [5]. Це зумовлено тим, що вона повинна містити дані про виникнення матеріальних правовідносин і зародження спору у зв'язку з ним. Описова частина рішення буває досить великою залежно від конкретних обставин справи. Ця частина рішення присвячується викладу предмета спору між сторонами. У цій частині рішення повинні бути викладені узагальнений вигляд позиції відповідача, пояснення осіб, які беруть участь у справі, інші докази, досліджені судом.

Відсутність описової частини в судовому рішенні (у тому числі хоча б одного з перерахованих вище елементів) не дало б змоги перевірити правильність висновків суду в справі, оскільки з тексту рішення не буде відомо, у відношенні яких вимог сторін воно ухвалене та на яких підставах ці вимоги заявлялися. Без описової частини не може бути дійсного мотивування судового рішення.

Після описової частини викладається мотивувальна частина. Зазначена послідовність логічна, оскільки мотивація можлива лише за аналізом фактичних обставин і доказів. Мотивувальна частина судового рішення – це та його частина, у якій, як видно із самої назви, суд наводить мотиви свого рішення.

Мотивувальна частина рішення є однією з найважливіших його частин.

Практично ця частина є «містком» між описовою та резолютивною частинами. Резолютивна частина – узагальнення мотивувальної частини, висновків суду, підтверджених доказами по справі. Висновки суду, викладені ним у мотивувальній частині, мають преюдиційне значення. Ця частина рішення має безпосереднє відношення до вимоги законності й обґрунтованості рішення.

У резолютивній частині рішення дається ніби квінтесенція всього судового рішення. Тут сформульована відповідь суду в конкретній справі. Ця частина судового рішення викладається у формі лаконічного наказу («зобов'язати», «відшкодувати», «стягнути», «виселити», «відмовити» тощо). Відповідь суду в рішенні на позовні вимоги повинна бути визначеною, безумовною, категоричною і повною. Резолютивна частина рішення повинна бути викладена в такій точній і визначеній формі, щоб вона не викликала ускладнень при виконанні рішення державним виконавцем. Від того наскільки точними будуть розпорядження суду, залежить можливість і правильність виконавчих дій. Тому резолютивна частина повинна базуватися на мотивувальній частині рішення, саме на констатації судом існування чи відсутності певних правовідносин, прав чи фактів.

Оскільки резолютивна частина рішення дослівно переноситься у виконавчий лист і направляється до Державної виконавчої служби для виконання (ст. 19 Закону України «Про виконавче провадження»), вона повинна містити повні дані про сторони, які спорять, і відповідь на кожну з заявлених вимог. Тому найменування позивача й відповідача робиться повним і вичерпним, тобто зазначається прізвище, ім'я та по батькові громадянина або повне найменування юридичної особи. Порушення цієї вимоги є серйозним недоліком рішення. Також, якщо в одному провадженні об'єднано декілька вимог або прийнято зустрічний позов, чи позов третьої особи, яка має самостійну вимогу, в резолютивній частині рішення належить сформулювати, що саме ухвалив суд з кожної позовної вимоги. При винесенні рішення на користь кількох позивачів суд вказує, в якій частині воно стосується кожного з них чи право стягнення є солідарним. При винесенні рішення проти кількох відповідачів суд вказує, в якій частині кожен із відповідачів повинен виконати рішення й чи є їх відповідальність солідарною.

Господарським процесуальним кодексом України від 06.11.1991 року було закріплено, що рішення складається з вступної, описової, мотивувальної та резолютивної частин (ст. 84 ГПК України).

Реквізити кожної з частин визначаються також вказаною статтею ГПК.

Треба зазначити, що сучасні процесуалісти одностайно дотримуються думки, що судове рішення складається з чотирьох частин [6; 7; 8].

Як і будь-якому процесі, рішення господарського суду складається із вступної, описової, мотивувальної і резолютивної частин, при цьому:

1) у вступній частині вказуються найменування господарського суду, номер справи, дата прийняття рішення, найменування сторін, ціна позову, прізвище судді (суддів), представників сторін, прокурора та інших осіб, які брали участь у засіданні, посади цих осіб. При розгляді справи на підприємстві, в організації про це також вказується у вступній частині рішення;

2) описова частина має містити стислий виклад вимог позивача, відзиву на позовну заяву, заяв, пояснень і клопотань сторін та їх представників, інших учасників судового процесу, опис дій, виконаних господарським судом (огляд та дослідження доказів і ознайомлення з матеріалами безпосередньо в місці їх знаходження);

3) у мотивувальній частині вказуються обставини справи, встановлені господарським судом; причини виникнення спору; докази, на підставі яких прийнято рішення; зміст письмової угоди сторін, якщо її досягнуто; доводи, за якими господарський суд відхилив клопотання і докази сторін, їх пропозиції щодо умов договору або угоди сторін; законодавство, яким господарський суд керувався, приймаючи рішення; обґрунтування відстрочки або розстрочки виконання рішення;

4) резолютивна частина має містити висновок про задоволення позову або про відмову в позові повністю чи частково по кожній з заявлених вимог. Висновок не може залежати від настання або ненастання якихось обставин (умовне рішення).

Як вже вказувалося раніше, у зазначеній статті автор робить спробу спростити господарський процес в частині змісту судового акту (рішення, ухвали, постанови).

Щодо вступної частини, то спрощення в цій частині практично неможливо. Дійсно, кожний судовий акт, на нашу думку, повинен містити найменування господарського суду, номер справи, дату прийняття рішення, найменування сторін, ціну позову, прізвище судді (суддів), представників сторін, прокурора та інших осіб, які брали участь у засіданні, посади цих осіб.

Це ж стосується і резолютивної частини судового акта. Дійсно, позивач звертається до суду саме для отримання повного та однозначного висновку про задоволення позову або про відмову в позові повністю чи частково по кожній з заявлених вимог. За

відсутності даної частини в судовому акті втрачається його сутність. Резолютивна частина має містити висновки по справі, який не може залежати від настання або ненастання якихось обставин (умовне рішення).

При цьому описова та мотивувальна частини, з точки зору автора, можуть бути суттєво скорочені. Зокрема, це стосується викладення в судовому акті заяв, пояснень і клопотань сторін та їх представників, інших учасників судового процесу, опис дій, виконаних господарським судом (огляд та дослідження доказів і ознайомлення з матеріалами безпосередньо в місці їх знаходження), якщо це не мало суттєвого значення для прийняття даного судового акту.

Дійсно, у разі перегляду справи апеляційна та касаційна інстанції отримують разом зі скаргю саму справу і можуть дослідити її матеріали. Тому недоречним представляється викладення суті всіх заяв та клопотань, що були подані в ході розгляду справи, особливо якщо одна із сторін мала на меті затягування справи та подавала у зв'язку з цим різноманітні безглузді заяви та клопотання, які суд (суддя) не задовольняв, про що є відповідні ухвали. Повторне викладення переліку таких заяв та клопотань представляється недоречним.

Мотивувальну частину, з точки зору автора, також необхідно скоротити та спростити. Важливим представляється обов'язкове викладення судом тих обставин, що були ним встановлені в ході розгляду справи, а також докази справи, на яких ґрунтуються ці встановлені обставини та законодавство, яким господарський суд керувався, приймаючи рішення. Але недоречним представляється викладення всіх доводів, за якими господарський суд відхилив клопотання і докази сторін, їх пропозиції щодо умов договору або угоди сторін, оскільки з цього приводу суд (суддя) виносить відповідні ухвали, в яких обґрунтовує свою позицію.

Спірним представляється і викладення у мотивувальній частині причин виникнення спору. Як відомо, причини та підстави спору – це різні поняття. Підстави позову – це ті обставини, на які посилається позивач, звертаючись до суду з проханням задовольнити його позов. В той же час причини спору можуть бути набагато глибшими та суддя господарського суду не

має на меті розбір цих підстав. Причинам виникнення справи більш-менш серйозну увагу приділяє лише суд загальної юрисдикції по кримінальній справі, оскільки важливо не тільки покарання за вчинений злочин, але й попередження аналогічних та інших злочинів. Тому суд повинен по кожній справі винаходити причини скоєння злочину. На нашу думку, ця складова обов'язкова і для адміністративних спорів, що розглядаються в адміністративних судах, оскільки в такому випадку йдеться про можливе перевищення своїх повноважень органом влади, і виявлення причин такої поведінки допоможе у пошуках шляхів запобігання аналогічним провипорухам з боку цих та інших органів влади та управління.

Господарському суду надано право у разі виявлення при вирішенні спору порушення законності або недоліків у діяльності підприємства, установи, організації, державного чи іншого органу, виносити окрему ухвалу, а також у разі виявлення у діяльності працівників підприємств та організацій порушення законності, що містять ознаки дії, переслідуваної у кримінальному порядку – надсилати про цей факт повідомлення органам внутрішніх справ чи прокуратури (ст. 90 ГПК України). Але загалом у господарського суду інші завдання і він розглядає справи, пов'язані з господарською діяльністю декількох суб'єктів господарювання. У зв'язку з цим, вважаємо недоцільним зобов'язувати господарський суд викладати всі ці складові у кожному судовому акті.

Слід погодитися також з думкою М. А. Гурвича щодо недоречності обов'язкового посилання в судовому рішенні на норми процесуального права [4].

На нашу думку, спрощення форми судового акту сприятиме запобігання порушень з боку суб'єктів господарювання прав інших суб'єктів, оскільки невідповідність змісту судового акта вказаним складовим може стати підставою для оскарження такого акта. Так, частіше за все саме недоліки мотивувальної частини складають підстави для скасування рішення. При цьому, на думку автора, необхідні більш глибокі теоретичні розробки в цьому напрямку з метою, з одного боку, спрощення господарського процесу, а з іншого, недопущення зменшення обсягу прав та законних інтересів суб'єктів господарювання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Клейнман А. Ф. Судебное решение в советской науке гражданского процессуального права // Правоведение. - 1966. - № 3. - С. 77.
2. Гражданский процесс: Учебник / Абрамов С. Н., Бельдюгин В. Н., Гранберг В. Г., Клейнман А. Ф., и др. / Под ред. Клейнмана А. Ф. - М.: Юрид. изд-во НКЮ СССР, 1940. - С. 212.
3. Авдюков М. Г. Судебное решение. - М.: Госюриздат, 1959. - С. 132.
4. Гурвич М. А. Судебное решение (теоретические проблемы). - М.: Юрид. лит., 1976. - С. 54.
5. Зейдер Н. Б. Судебное решение по гражданскому делу. - М.: Юрид. лит., 1966. - С. 76.
6. Васильев С. В. Хозяйственное судопроизводство Украины: Учебное пособие. - Харьков: Эспада, 2002. - С. 176.
7. Абрамов Н. Хозяйственно-процессуальное право Украины: Учебное пособие (курс лекций). Издание второе. - Х.: Одиссей, 2003. - С. 164.
8. Чернадчук В. Д., Сухонос В. В., Нагребельний В. П. та ін. Господарське процесуальне право України: Підручник / За заг. ред. В. Д. Чернадчука. - Суми: ВТД «Університетська книга», 2006. - С. 172.